

умови життя потребують і нових підходів до виховання підлітків, проте особистісно розвивальний вектор цієї важливої роботи може бути доповненим та зміцненим педагогічними знахідками видатного павлівського педагога.

Здобутки В.О. Сухомлинського в галузі гармонійного розвитку духовності підлітка, його розуму й почуттів, не вичерпуються окресленими в статті положеннями, вони є джерелом пошуку й вдосконалення майстерності вихователів, які працюють на засадах особистісно орієнтованого підходу. Наступні дослідження системи поглядів на виховання великого українського педагога ми вбачаємо в опрацюванні проблеми створення особистісного образу «Я» підлітка, гуманістичного за своєю сутністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Виховання особистості. – У 2 кн. – Кн. 1. – Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. – У 3 т. – Т.2. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
3. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Под редакцией Д.И. Фельдштейна. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. – 352 с.
4. Вознюк Н.М. Етико-педагогічні основи формування особистості: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 196 с.
5. Міхелі С. Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу // Початкова школа. – 2003. – №9. – С. 5-11.
6. Федяєва В.Л., Сараєва О.В. Педагогічна система В.Сухомлинського: Навчально-методичний посібник. –Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. – 144 с.
7. Сухомлинський В.О. Моя педагогічна система: [З неопублікованої книги «Педагогічна культура»] // Радянська школа. – 1988. – №6. – С. 87-91; №7. – С. 79-84.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 1. – К.: Рад. школа, 1976. – 654 с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 3. – Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К.: Рад. школа, 1977. – 670 с.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1977. – 640 с.
11. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 5. – Статті. – К.: Рад. школа, 1977. – 639 с.

УДК 373.036.5:7

Т.С. Житнік

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті робиться спроба теоретично дослідити психологічні особливості сприймання творів художнього мистецтва дітьми, проаналізувати значення впливу творів художнього мистецтва на розвиток художньо-творчої активності дитини старшого дошкільного віку.

The article gives an attempt of analysis psychologis peculiaritu child's the apprehension of work of art, to analuse the importance of inflience of work of art to the art-creative activity of personality's development senior preschooler.

Із давніх давен мистецтво займало важливе місце у процесі формування особистості. Особливої уваги заслуговує художнє мистецтво, сприймання творів мистецтва дітьми та вплив на прилучення дитини дошкільного віку до художньої творчості, стимулювання її до творчої активності, самовираження, і, як слідство, до забезпечення гармонійного співіснування індивідуальних творчих якостей та особистісних життєвих потреб.

Роботи наукових дослідників, яких турбує проблема розвитку дитячої творчості та художньо-творчої активності дитини, ми аналізуємо в наступних публікаціях та наукових роботах: Виготський Л.С. «Уява і творчість у дитячому віці», Міщиха Л.П. «Психологія

творчості», Петрова Ю.П. «Динаміка естетичного розвитку особистості в процесі її спілкування з мистецтвом», Опалюк О.М. «Формування основ морально-естетичного світогляду молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва», Полуніна В.М. «Искусство и дети: Из опыта работы учителя», Рудницька О.П. «Педагогіка: загальна та мистецька», Кардашов В.М. «Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва».

Сприймання художнього твору – не тільки пізнавальний акт. Необхідною умовою такого сприймання є емоційна мальовничість сприйнятого, вираження відносини до нього. Відомий радянський психолог А. В. Запорожець відзначав: «Естетичне сприймання не зводиться до пасивної констатації відомих сторін дійсності, хоча б дуже важливих і істотних. Воно вимагає, щоб сприймаючий якимось увійшов усередину зображуваних обставин, подумки взяв участь у діях героїв, пережив їхні радості і сум» [3: 133].

Звичайно, не відразу дитина сприймає твір мистецтва в якості такого. Однак зачатки художнього сприйняття проявляються вже в дошкільному віці. «Діти дошкільного віку не можуть ще оцінювати глибину високохудожніх творів та їхнє естетичне значення, але вони багато що запам'ятовують та полюбують, а це становить ґрунт для подальшого бажання повернутися до цих та інших творів мистецтва, у них сформується інтерес і потреба спілкування з мистецтвом», зазначала В. Шацька. Намагаючись проаналізувати художні твори, дитина вже в цьому віці отримує певний досвід вражень, які впливають на її естетичний смак та на художньо-творчу активність дитини. Ось чому «художня культура актуалізує естетичні, мистецтвознавчі та культурологічні знання, здобуті під час знайомства з творами мистецтва і розвиває емоційну та інтелектуальну сферу дитини» [2: 38].

Відомо, що в дошкільному віці основним видом діяльності є гра. Тобто така собі модифікація діяльності, з усіма її можливими проявами та рисами. Малювання є також ігровим видом діяльності, адже сама гра є перенесенням освоєння дійсності. Дитина малює не те, що вона бачить, а те що вона знає, основуєчись на своєму індивідуальному досвіді. «...З усіх видів творчості, процес художньої творчості здебільшого іраціональний (саме тому філософи античності вважали тільки художню творчість справжньою творчістю», – стверджує Г. Белова [1: 110].

Проблема відсутності творчості у дошкільному віці є патологічною, тому що для дитини характерне в цьому віці «варіативне мислення», коли вона виявляє і розкриває велику кількість можливостей для свого вираження [4: 306]. Як слушно зазначав Л. Виготський: «...Добре відомо, що в ранньому дитинстві усі діти проходять декілька стадій малювання. Малювання є характерним видом творчості раннього віку, особливо дошкільного. У цей час діти малюють з великим бажанням, інколи без спонукань з боку дорослих, а інколи досить легкого стимулу для того, щоб дитина почала малювати» [2: 36].

У цей час весь пізнавальний процес (в тому числі і сприйняття) здійснюється виключно творчим шляхом. Сприйняття навколишнього переходить в гру, а гра, в свою чергу, в творчу дію, яка здійснюється за допомогою фантазування.

«У цей період дії дитини відрізняються сильним емоційним забарвленням. Дії фізичні переважають над процесами свідомості. Продукти творчості відрізняються граничним схематизмом і, зазвичай, показують загальні символи речей. Їх зміни і дії не відтворюються. Про це або розповідається, або це показується у грі», – говорив Бакушинський [2: 72].

До кінця дошкільного віку відношення до сприйнятого міняється – з'являється здатність зайняти позицію поза зображуваним, позицію глядача.

Має значення в художнім сприйманні й ступінь близькості, доступності образу. Так, наприклад, молодші дошкільники найчастіше воліють до «позитивних» тварин з антропоморфними ознаками, середні дошкільники – тварин, казкових чоловічків, дитей-ровесників; шість-семилітки частіше вибирають найбільш цікавий і спритний, найбільш веселий персонаж.

Тематика дитячих малюнків різнобарвна. Це може бути світ казок і фантастичних уявлень. Вона відрізняється від знань і уявлень дорослих. У малюнках яскраво проявляються сміливість, свіжість і самотність рішення різноманітних сюжетів і тем [4: 318].

У процесі розвитку художнього сприйняття в дітей з'являється не тільки інтерес до змісту твору мистецтва, але й розуміння його виразних засобів [3: 134]. У процесі розвитку художнього сприйняття зароджується й оцінка сприйнятого. «Сприймання твору мистецтва не є пасивним процесом, адже в основі повноцінного сприймання є естетичне ставлення до самого життя, яке спонукає людину водночас як до творчості, так і до потреби в ній. Важливим для сприймання мистецтва є посилення інформаційно-художнього сигналу, який змінить чи «схвилює» реципієнта. Адже автор створює нову модель образу, кожного разу демонструючи його багатомірність, об'ємність, поліфонічність і цілісність», – зазначала Т. Голінська.

До 6 років діти дають естетичні оцінки не тільки цікавому змісту, але й пейзажу, у якому захоплюючий сюжет відсутній, проявляють здатність уловлювати настрої. У процесі сприйняття творів живопису в першу чергу дитина виділяє колір або форму предмета. Опорним для неї є те, що виділено яскравою фарбою, чіткими контурами, контрастністю [6: 99].

Однак, здатність до художнього сприймання не з'являється сама по собі. Вона – результат розвитку індивіда. «Художнє повноцінне сприймання, – як вірно відзначав Б. Теплов, – це вміння, якому треба вчити» [3: 134].

Цьому сприяє розширення й зміцнення знань, уявлень дітей про навколишню дійсність, розвиток їхньої мови, мислення. Значне місце в цьому процесі займає розвиток емоційної чутливості, чуйності до прекрасного. «Мистецтво повинно не здивовувати глядача, а викликати, отже, виховувати у нього почуття прекрасного. Голий техніцизм, навіть найяскравіший, межує з невічливістю і не має нічого спільного зі світом прекрасного», – зазначав О. Дейнека [8: 5].

Позитивний вплив на розвиток художнього сприймання шестирічних дітей робить формування вміння виділяти в художніх творах елементарні засоби виразності, які використовуються для вираження відносин до дійсності (колір, колірні сполучення, форма, композиція і ін.). «Певною мірою сприймаючи твір мистецтва, відповідно, можна набути морального досвіду, причетності до різноманітних подій людського життя, усього розмаїття навколишнього світу. Така роль мистецтва набуває особливої ваги саме в наш час, коли зростаючий промислово-технічний вплив на навколишнє середовище, напружений ритм життя, лавини інформацій ускладнюють процеси вивчення справжніх життєвих цінностей, нерідко глушать здатність співвідносити вчасну активність з індивідуальними проблемами інших людей, внутрішніми закономірностями природи. Розвиваючи небайдуже, зацікавлено причетне ставлення до життя, насичуючись його глибоким ідейним змістом справді гуманної моралі, мистецтво сприяє конструктивному розв'язанню складних людських проблем», – вважає О. Опалюк [5: 46-47].

Розвиток естетичного сприймання відбувається не тільки на спеціальних заняттях, але й у ході побутової діяльності дитини. Як зазначає В. Полуніна, – «Прекрасне в оригіналі, в своєму справжньому, первородному вигляді, будь то пейзаж, стародавня споруда – зразок народної архітектури, предмети декоративно-прикладної творчості, несе з собою заряд величезної духовної енергії. Зустріч, робота з оригіналом на довгі роки зберігає в душі дитини емоційний слід, що формує його розуміння естетичного, високохудожнього і в природі, і в мистецтві, і в побуті» [7: 176].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белова А.А. Бессознательное как источник творческой деятельности. Дис. ... канд. филос. наук: 09.00.04./ Харьков.гос.ун-т. – Х.: 1997. – 157 с.
2. Виготський Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – С.-Пб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.
3. Коломинский Я.Л., Панько Е.А. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 190с.

4. Міщиха Л.П. Психологія творчості. Навчальний посібник для студентів ВНЗ. – Івано-Франківськ.: Гостинець, 2004. – 448с.
5. Опалюк О.М. Формування основ морально-естетичного світогляду молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва: Дис. ... к.п.н.: 13.00.01 / Київ. держ. лінгвіст. ун-т. – К., 1999. – 224 с.
6. Петрова Ю.П. Динамика эстетического развития личности в процессе ее общения с искусством//Ис-во и эстет. воспитание молодежи. – М.: Педагогика, 1981. – 166 с.
7. Полунина В.Н. Искусство и дети: Из опыта работы учителя. – М.: Просвещение, 1982. – 191 с.
8. Юферова А. Революцией призванный // Художник. Журнал Союза художников РСФСР. – М., 1989. – № 10. – С. 2 – 19.

УДК 37.013. – 37.017.4

Р.В. Ігнатівська

ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ ЯК ЦІННІСНА ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

У статті обґрунтовано сутнісні характеристики громадянськості як якості особистості.

The article reasonably main characteristics of citizenship as a person.

Сучасні тенденції розвитку України як демократичної, правової держави висунули на передній план проблему громадянськості як якості суспільства та особистості. Перед освітою як соціальним інститутом поставлено завдання – виховати громадянина, найвищою чеснотою якого була б любов до Батьківщини та свого народу. На виконання цієї мети має бути спрямований весь навчально-виховний процес у всіх ланках системи освіти.

Однак у силу різних як об'єктивних, так і суб'єктивних обставин стан громадянського виховання молоді поки що залишався незадовільним. У значній її частині спостерігається нігілізм, зневага до державних проблем, песимізм і пасивність в їх розв'язанні. Підтвердженням цьому є результати соціологічних досліджень, за якими тільки 2/5 учнів старшого шкільного віку хотіли б жити в Україні, лише 58% пишаються своєю належністю до українського громадянства. А захищати свою країну у випадку війни зголосилися лише 44% юнаків. Ситуація ускладнюється тим, що у середовищі педагогічних працівників також немає однастайності у поглядах на громадянськість як стрижневу якість особистості. Соціологічні опитування засвідчили, що тільки 38% вчителів вибрали б громадянство України, якби їм була надана можливість вибору. Тільки один учитель із трьох відчуває себе громадянином України не лише за паспортом чи формально-правовим статусом, а й за цінностями, що сповідує.

Особливо актуальною є проблема громадянського виховання в юнацькому віці, коли суттєво змінюється соціальна ситуація розвитку особистості. Психологи давно вже звернули увагу на внутрішню суперечливість юнацької моральної свідомості, в якій ригоризм і категоричність оцінок парадоксальним чином поєднується з демонстративним скепсисом і сумнівами в обґрунтованості багатьох загальнонавчальних норм. Доки в юнака не сформувалася власна система цінностей, він легко скочується до морального релятивізму: якщо все відносно – значить, все дозволено, все можна зрозуміти, виправдати і т. ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутнісних характеристик громадянськості як якості особистості.

Слід зазначити, що терміни „громадянськість”, „громадянський” прийшли у педагогіку із суспільних наук, де визначають прояв патріотизму стосовно держави, свого народу як дію, спрямовану „на користь суспільства, підпорядкування особистих інтересів громадянським; користування правилами і виконання обов'язків, встановлених законами держави” [13: 475].